

A
NEVELÉSTUDOMÁ
NY
KUTATÁSMÓDSZER
TANÁNAK ALAPJAI

Székely-Trendl Fanni

A neveléstudomány tárgya

A neveléstudomány tárgya: az emberi személyiség fejlesztésére vonatkozó ismeretek és eljárások rendszere. Az emberi személyiség tanulmányozása multidiszciplináris megközelítést igényel.

Azaz nagyon sok tudományterület fogalmait és módszereit egyesíti a neveléstudomány, és egyediségét, önállóságát az adja, hogy a személyiségfejlesztés tudományos ismeretei és törvényszerűségei vannak középpontban.

A neveléstudománynak ez a multidiszciplináris jellege nem egyedülálló: az orvostudomány is apró részrendszerektől a nagy egészséggondozó rendszerekig sokféle fogalmi rendszerre és kutatási módszerre tud építeni. Közös a két tudományterületben, hogy szerteágazó gyakorlati tevékenységekre alapozza kutatási kérdéseit, és igyekszik kutatásaival a gyakorlatot szolgálni.

A neveléstudomány kvantitatív és kvalitatív irányzatai

A tudományos kutatás során – az előző szakaszban említett alapelvek betartásával – a kutató adatokat gyűjt, az adatokat feldolgozza és értelmezi. Ez a három tevékenység a tudományos kutatás három fázisát jelenti, és előfordul, hogy a kutatási tevékenység mibenlétét egyesek erre a három fázisra szűkítik. A tudományos kutatásnak további két, igen lényeges fázisát jelenti az adatok gyűjtése, feldolgozása és értelmezése mellett a valamennyi fázisban jelen lévő szakirodalom-feldolgozás és a kutatási eredmények publikálása. Ez utóbbiakat is a tudományos kutatás integráns részének tekintjük.

A neveléstudományi kutatásoknak szokásosan két nagy irányzatát különböztetik meg: kvantitatív és kvalitatív kutatásokat. A szakirodalom-feldolgozás és a publikálás tevékenységei mindkettőnél egyaránt főszerephez jutnak, így a különbségtétel a tudományos vizsgálat során nyert adatok kezelésén alapul.

Mit jelent maga a két jelző: kvantitatív és kvalitatív? Az idegen szavak szótárai szerint mennyiségi és minőségi a magyar megfelelőik. Pontosabban leírhatjuk azonban a neveléstudományi kutatásban megjelenő értelmezésüket, ha úgy fogalmazunk: a kvantitatív számszerű adatokkal rendelkezőt jelent, a kvalitatív pedig nem számszerűsített adatokkal lebonyolított kutatást jelez.

A kutatás célkitűzése

KVALITATÍV

Gyűjtött adatok

kvalitatív

jellegűek

Gyűjtött adatok

kvantitatív

jellegűek

Adatelemzés

kvalitatív

eljárással

1

Adatelemzés

kvantitatív

eljárással

2

Adatelemzés

kvalitatív

eljárással

3

Adatelemzés

kvantitatív

eljárással

4

A kutatás célkitűzése

KVANTITATÍV

Gyűjtött adatok

kvalitatív

jellegűek

Gyűjtött adatok

kvantitatív

jellegűek

Adatelemzés

kvalitatív

eljárással

5

Adatelemzés

kvantitatív

eljárással

6

Adatelemzés

kvalitatív

eljárással

7

Adatelemzés

kvantitatív

eljárással

8

A kvalitatív kutatásokra az jellemző, hogy nem élnek a különböző skálatípusok alkalmazásával, és az adatgyűjtés során nem alkalmaznak számszerűsítést. A kvalitatív szó szótári jelentésével összhangban a **minőségi kategóriák megfigyelése, megállapítása és elemzése** áll a kutatások középpontjában. **Alapvető jellemzője az értelmezésre, megértésre törekvés, és eközben az egyént annak egyediségében, kulturális meghatározottságában szemléli.** Mint láttuk, a kvantitatív kutatásokban elsősorban bizonyos mérhető emberi tulajdonságok kerülnek a középpontba. Az egyik vád a kvantitatív kutatásokkal szemben éppen az, hogy nem az embert, az emberi személyiséget helyezik középpontba. Miként valósulhat így meg a neveléstudományi kutatásoknak az általános célkitűzése, ti. hogy középpontban az emberi személyiség fejlesztése áll? Egyrészt maga a személyiség (és annak legtöbb részrendszere) mérhető, számszerűsíthető. Másrészt a fejlesztő beavatkozások leggyakrabban nem a teljes személyiség egészleges fejlesztésére törekszenek, hanem bizonyos személyiségvonások (mint készségek, attitűdök, nézetek) fejlesztésére. A kvalitatív kutatásokban jellemzően az ember, az emberi személyiség áll a kutatás középpontjában, és ennek alárendelten gyűjt a kutató adatokat az emberi személyiség összetevőiről. A számszerűsítés azért nem fontos számára, mert minőségi kategóriákat keres, és elsősorban ezek összefüggéseit keresi a teljes emberi személyiség fejlesztésének nézőpontjából.

A tudományos kutatás típusai: alap- és alkalmazott kutatás

A neveléstudományi kutatásokat életre hívó kutatási kérdések forrása az esetek döntő többségében a pedagógiai gyakorlat. A gyakorlati pedagógiai munkában szinte elénk tolnak a válaszra váró tudományos kérdések. Ezek lehetnek általános összefüggésekre vonatkozó kérdések (pl. a tanulás iránti motiváció hogyan hat hosszú távon a tanulási teljesítményre); ez esetben alapkutatásról beszélünk.

Gyakran egy konkrét helyszínen vagy konkrét esemény kapcsán merülnek föl kutatási kérdések, amelyek megoldása a már feltárt, általános összefüggések segítségével, azok alkalmazásával oldható meg. Ilyen lehet például egy adott intézmény légkörének vizsgálata és esetleg átalakítása, vagy egy országos hatókörű felmérés arra vonatkozóan, hogy az alapfokú művészetoktatási intézmények szakember-ellátottsága milyen színvonalú. Ilyen esetben alkalmazott kutatásról beszélünk. A neveléstudományi kutatási kérdések tehát lehetnek alapkutatási vagy alkalmazott kutatási kérdések.

A kutatási kérdés

A kutatási kérdések megfogalmazása során két alapvető kellékünk van: meg kell adnunk, **mit szeretnénk vizsgálni, és milyen alapsokaságban**. Az alapsokaság fogalmát a mintavétel kapcsán értelmezzük alaposabban, itt azt fontos tisztáznunk, hogy a neveléstudományi kutatások legtöbbször emberek egy vagy több csoportját érintik: gyerekek, pedagógusok, szülők szerepelnek legtöbbször a vizsgálatokban. Tehát a kutatási kérdés egyik eleme, hogy mely alapsokaságot, illetve az alapsokaságból kiválasztott mintát kívánjuk megismerni. Másik eleme, hogy abban az adott csoportban mit vizsgálunk.

Összehasonlítás vagy összefüggés

- Vagy összehasonlítunk dolgokat vagy összefüggéseket keresünk dolgok között.
- Ha egyetlen alapsokaságunk van, akkor összehasonlítani két vagy több tulajdonságot tudunk. Például: vajon az alsó tagozatos tanulók a matematikát vagy a természetismeretet szeretik jobban?
- Az összefüggés-vizsgálatot érintő kutatási kérdések vonatkozhatnak két tulajdonság közötti összefüggésre. Például: Gyakrabban járnak-e színházba azok a gyerekek, akiknek szülei magasabb iskolai végzettségűek? A kutatási kérdés feszegetheti akár sok tulajdonság összefüggés-rendszerét is: Milyen tényezők hatnak a születés kori testmagasságra?

Hipotézis

- A kutatói kérdésre adott előzetes választ / kutatói elképzelést hipotézisnek nevezzük.
- Azt feltételezem, hogy ...

Mintaválasztás

Az ALAPSOKASÁG

Az alapsokaság (populáció) az a halmaz, amelyre a kutatási eredményeket vonatkoztatni kívánjuk, és amely a vizsgálatba bevonhatóság szempontjából praktikusán végtelen kiterjedésű. Bár pontos számadataink is lehetnek arról, hány első évfolyamos diák tanul Magyarországon 2020-ban az iskolákban, az elsős diákokra vonatkozó kutatásba a költségfaktor és a szervezési nehézségek miatt aligha fogjuk a közel 100 000 gyereket bevonni. Viszont az alapsokaságnak okosan ki lehet választani egy részhalmazát, amely ténylegesen részt vesz a vizsgálatban, és amely részhalmazt mintának nevezzük. A mintaválasztásunk akkor megfelelő, ha a vizsgálni kívánt tulajdonságok szempontjából a minta jól képviseli (reprezentálja) az alapsokaságot. Ebben az esetben azt mondjuk, a minta reprezentatív.

Neveléstudományi kutatási stratégiák

- I. Neveléstörténeti kutatások és dokumentumelemzés
- II. Felmérések, longitudinális, keresztmetszeti és trendvizsgálatok
- III. Internetalapú kutatás
- IV. Esettanulmányok
- V. Pedagógiai kísérletek
- VI. Akciókutatás

Neveléstörténeti kutatások

A neveléstörténet, ahogyan a neve is jelezi, a neveléstudomány és a történettudomány határterülete, és jelentős mértékben támaszkodik a történettudományi kutatások módszertanára. A történettudományhoz kapcsolódás egyrészt a szakirodalom feldolgozásában szembetűnő, másrészt a történeti munkák logikai elrendezésében lehetséges két logikai út közötti választás van jelen a neveléstörténeti munkákban. A neveléstörténeti kutatásokban a szakirodalom kezelése megköveteli a primer és szekunder források fegyelmezett, tudatos kezelését. Primer forrásnak nevezzük azt a történeti jelentőségű dokumentumot, amely a kutatás nyersanyagaként a kutató érdeklődési terébe került. Ez lehet egy neves szerző műve vagy egy régi iskolai szabályzat. Szekunder forrásnak nevezzük neveléstörténeti szempontból a primer forrásokról szóló írott anyagokat. Ha tehát mi magunk nem láttuk, nem olvastuk Comenius Orbis pictus című művét, hanem megbízható szerzők műveiből tájékozódunk, akkor Comenius művéről szekunder forrásokat használtunk.

Dokumentumelemzés - tartalomelemzés

A dokumentumelemzés stratégiája azt jelenti, hogy egészen változatos, a tág értelemben vett írásosdokumentumok közé tartozó források elemzésével jutunk közelebb a pedagógiai folyamatok megértéséhez. A tág értelemben vett írásos források közé médiaszövegek (akár mozgófilmek), képek, hanganyagok tartoznak. A dokumentumelemzés elvi alapja az, hogy a közvetlen szemantikai jelentésen túli üzeneteket, tartalmakat felszínre szeretnénk hozni akár kvalitatív, akár kvantitatív eszközökkel. Hétköznapi analógiával élve: gyakran előfordul, hogy egy írott szöveg szó szerinti jelentésénél sokkal fontosabb és előremutatóbb **a sorok között olvasni**, azaz megfejteni, hogy például miért született az a szöveg, milyen stílusban íródott, és vajon milyen céllal.

Klasszikusan a tartalomelemzés hosszabb írott szövegek (például akár interjú-leiratok, tanulók, pedagógusok vagy szülők által írt szövegek) tudományos igényű dokumentumelemzés elemzését valósítja meg. A folyamat során ma legtöbbször tartalomelemző szoftvert használnak, ami azt jelenti, hogy az emberi elme és a gépi adatfeldolgozás egymásra épülő, több körben végigfutó folyamata valósul meg, melyről a kvalitatív adatelemzés fejezetben szólunk majd.

Felmérések, longitudinális, keresztmetszeti és trendvizsgálatok

Egy vagy több időpontban lezajlott adatgyűjtésről lesz szó ebben a részben, amelyre az jellemző, hogy a beavatkozás szándéka nélkül, a diagnosztizálást, helyzetkép-elemzést szem előtt tartva készül. Az egy mérési pontban lezajlott, rendszerint nagymintás adatgyűjtést felmérésnek nevezzük (Magyarországon is egyre többször hívják angolosan surveynek), míg a két vagy több mérési pontban lezajlott adatgyűjtés három alaptípusát az alábbiak szerint különböztetjük meg.

- A **longitudinális vizsgálat** során az alapsokaságból kiválasztott mintánkat követjük, azaz többször is gyűjtünk róla adatokat. Fontos, hogy ugyanazok a vizsgált személyek legyenek részesei az adatgyűjtésnek, és ők a vizsgálat hónapjai, évei, sőt gyakran évtizedei során végig azonosíthatók és elérhetőek maradjanak.
- A **keresztmetszeti** vizsgálatban egy adott időpontban zajlik az adatgyűjtés, de az több, különböző életkorú alapsokaságból vett mintán zajlik. Fontos ebben az esetben, hogy az idősebb minta olyan legyen, mint amilyenné várhatóan adott idő múlva majd a fiatalabb minta válik.

Felmérések, longitudinális, keresztmetszeti és trendvizsgálatok

A **trendvizsgálat** egyesíti a longitudinális és keresztmetszeti vizsgálatok alapjellemzőit. A trendvizsgálat során a longitudinális vizsgálatához hasonlóan időben elnyújtott adatgyűjtés zajlik: akár éveken, évtizedeken át. Azonban a keresztmetszeti vizsgálatához hasonlóan az éppen adott életkorú alapsokaságból vesznek mintát az adatgyűjtéshez. Trendvizsgálatok a pedagógiai kutatás gyakorlatában például az adott életkorú csoportokra adott szempontból fókuszáló nemzetközi összehasonlító vizsgálatok. Amikor például a TIMSS vizsgálatban 4. és 8. osztályos tanulók teljesítményét hasonlítják össze éveken, sőt immár évtizedeken keresztül rendszeresen, egy trendvizsgálat rajzolódik ki előttünk. Az adott évben adott életkorú alapsokaságból vesznek mintát, akik remélhetőleg jól reprezentálják az alapsokaságot, majd az életkori csoportok közötti különbséget fel tudják térképezni akár évtizedes távlatokban.

Internetalapú kutatás

Online kérdőívek VS papíralapú kérdőívek

Előnyök - hátrányok

Esettanulmányok

Az esettanulmányok általánosságban véve olyan példák, amelyek kiválasztását egy általános jelenség gazdag illusztrálásának szándéka vezérli. Valódi emberek, valóban megtörtént események kerülnek terítékre, az adott ember vagy esemény gazdagon részletezett bemutatásával, amely részletezés ugyanakkor az öncélúság helyett az általánosíthatóság felé viszi a kutatót és az olvasót. Az esettanulmányok leírása (megírása) általában kronológiai rendet követ. Jellemző az egyének tulajdonságaira összpontosítás, és ezen belül az egyéni látásmódnak a megjelenítése. Ez utóbbi jellemző magában foglalja az esettanulmányban megjelenített szereplő látásmódjának bemutatását, annak leírását, hogy ő hogyan érzékelte az eseményeket. A kutató, aki maga is aktív, cselekvő résztvevője az eseményeknek, igyekszik azokat a sajátos történéseket megragadni, amelyek az esettanulmánnyal illusztrálni kívánt általános jelenség bemutatásához leginkább hozzájárulnak.

Esettanulmányok

Használatos kutatói eszközök: interjú és megfigyelés.

- Kerülendő az újságírásszerű stílus, amelyben a szenzáció hajhászása akadályozza a teljes egész jobb megismerését. A tudományos ismeretterjesztésnek megvannak a maga jellemzői, és ott helye van a figyelmet megragadó (clickbait) címadásnak.
- Hajlamos (nemcsak) a kezdő kutató arra, hogy a megfigyelt eseményekből arról számoljon be, ami eredeti hipotéziseit jól támogatja.
- Az anekdotikus stílus arra hajlamosít, hogy az esettanulmány bizonyos részleteit felnagyítsuk, meghatározóként vagy tipikusként láttassuk. Tipikus példa erre, amikor egy interjú számos mondata közül kiragadunk egy-egy elszólást, a tématerülethez valójában nem kapcsolódó mondatot.
- Hajlamos a kutató arra, hogy alapvető, egyszerű adataiból nagyszabású, mély elméletet kovácsoljon, vagy pedig nagy ívű, verbális csomagolást adjon egyszerű adatokból nyert következtetéseiének.

Esettanulmányok

Az esettanulmány során nyert megállapítások érvényességi körének, általánosíthatóságának megállapításához fontos a kutatásban vizsgált személyeknek és eseményeknek olyan mélységű bemutatása, hogy megítélhető legyen a következtetések hatóköre. Általában véve az esettanulmányok kockázatát az jelenti, hogy jól sikerül-e a megfigyelt személy vagy esemény kiválasztása, legfőbb erényük pedig éppen az, hogy a pedagógiai valóság egy-egy konkrét darabját tudjuk megragadni, egyetlen esetből gyakran többet megtudva, mint amit egy nagymintás vizsgálat láttatni enged. Az esettanulmányok készítése során követett látásmód sok szempontból a művészi megismerésre hasonlít.

Akciókutatás

Az akciókutatás mint társadalomtudományi kutatási módszer Kurt Lewin munkásságából nőtt ki. Empirikus kutatási módszerről van szó, amelyben Cohen, Manion és Morrison (2007) összefoglaló elemzése szerint a következő jellemzők a meghatározók:

- helyszíni, in situ kutatási folyamat
- kutatói csoport dolgozik
- empirikus
- a kutatás több ciklusban zajlik, a soron következő lépés az előző lépésekben nyert információon alapszik
- elsősorban kvalitatív módszereket használ, mindenesetre kerüli a mért tulajdonságok elszigetelt elemzését
- mindenekelőtt és legátfogóbban: egy gyakorlatban felmerült probléma megoldása a cél, a tudományos kutatás eszköztárának bevetésével.

Az akciókutatásnak számos irányzata van, melyek közös jellemzői az utolsó gondolatjelnél megfogalmazott célkitűzéshez kapcsolódnak. A pedagógusjelöltek első kutatási feladata olyan esetekben valósulhat meg akciókutatásként, amikor egy pedagógiai innováció kifejlesztése és kipróbálása valósul meg, a pedagógiai kísérletek és más kvantitatív vagy kvalitatív kutatási stratégiák szabatos alkalmazását mellőzve.

Példa: helyszínen végzett kutatómunkával kipróbált tananyag vagy módszer vizsgálata, tényszerű adatokat felhasználva, reflektálva a kutatási folyamatra és annak eredményére.